

ביקור הורים בתקופת הקורונה

עזריאל לאופר בוגר מחזור ז'

לעילוי נשמת דודי מורי

הרב צבי אהרן בן יצחק אייזנר רוזנר זצ"ל

נלב"ע כ"ב מרחשון תשפ"א

האם בתקופת התפרצות מגפת הקורונה מותר לבקר חברים ולקיים בכך מצות "ואהבת לרעך כמוך" למרות הסכנה להידבקות בנגיף? בסתם חבר בו המצוה היא לאהוב אותו "כגופו" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ג) יתכן שהתשובה תהיה שאסור מחמת הסכנה. אך צריך לעיין מה הדין באביו ואמו? אצלם הוקשה מצוה זו לאהבת הקב"ה וגדרה הוא לא רק לאהוב "כגופו" אלא לאהוב "יותר מעצמו, נפשו, רוחו ונשמתו" (חיי אדם א, סז) ובנוסף לכך מקיימים בביקורם מצות כיבוד הורים. בחלק מהמקרים ההורים או הבן אף נמצאים בקבוצת סיכון לפתח סיבוכי קורונה ולהגיע למצב של סכנת נפשות במידה וידבקו בנגיף. האם מותר לבן לבקר את הוריו למרות שיתכן ויש פה פיקוח נפש הדוחה את כל התורה כולה מלבד ג' עבירות החמורות? או שמא אפשר וצריך להסתפק בדרכי תקשורת חלופיים כשיחת טלפון או שיחת וידאו?¹

קיום מצוות כיבוד הורים בביקורם

מצות כיבוד הורים היא מצוה גדולה שצריך להיזהר בה מאוד (רמב"ם הלכות ממרים פ"ו ה"א וטור יורה דעה רמ) ואופן הקיום שלה הוא (קידושין ל"א ע"ב): "מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא". מעבר למעשים אלו, כותב המאירי (שם ע"א) שחייב הבן לכבד את הוריו בכל מיני כבוד. האם ביקור הורים נכלל במיני כבוד אלו? הדעת נותנת שכן ואף ניתן לראות במקורות חז"ל ובפוסקים דאיכא מצוה בביקור הורים:

א. איתא ביומא (ע"ז ע"ב) שהולך אדם **להקביל פני אביו** או פני רבו ביום הכיפורים ועובר לצורך כך עד צווארו במים (למרות איסור הרחצה ביום הכיפורים) וכך נפסק בשולחן ערוך גבי יום כיפור ואף גבי תשעה באב (אורח חיים תקנד, יב ותריג, ה). בהסבר הדבר שמוותר לעבור במים למרות איסור הרחצה כתבו התוספות ישנים (שם) שזהו **משום מצוה** ובמאירי (שם) כתב בלשון מעט שונה: "יש בו **סרך מצוה**". הרי שיש קיום של מצוה בהקבלת פני אביו ואף נראה שיש צד שווה בינה לבין מצות הקבלת פני רבו.

¹ המאמר זכה במקום השלישי בתחרות החיבורים התורניים של מפעל הפיס לשנת התשפ"א ופורסם בקובץ התורני "עלה בגורל" ח' התשפ"א.

ב. איתא במשנה דכתובות (פ"ז מ"ד): "המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה בזמן שהוא עמה בעיר חודש אחד יקיים, שנים יוציא ויתן כתובה. ובזמן שהוא בעיר אחרת רגל אחד יקיים, שלשה יוציא ויתן כתובה", וכך נפסק בשולחן ערוך² (אבן העזר עד, ט). והיינו, שאחת לחודש או בכל רגל (כתלות במרחק) יש מצוה להקביל פני הוריה. כך אכן פירש בספר עלי תמר (ירושלמי כתובות פ"ז ה"ד) והוסיף שגדרי הקיום המוזכרים במשנה (ראש חודש ורגל) הינם זהים למצות הקבלת פני רבו. כלומר, ניתן ללמוד שוב **שגדרי מצות הקבלת פני אביו ואמו היא כגדרי מצות הקבלת פני רבו.**

אם כן, מעבר למקורות המפורשים בנוגע לביקור הורים נראה שניתן ללמוד על מצוה זו ממצות הקבלת פני רבו:

ג. הגמרא בראש השנה (ט"ז ע"ב) דנה בחיוב הקבלת פני רבו: "ואמר רבי יצחק: חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר 'מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת' - מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזלי". ויש לשאול שהרי מהפסוק משמע שגם בשבת ובראש חודש איכא חיוב להקביל פני רבו ואילו רבי יצחק חייב להקביל פני רבו רק ברגל? ועוד, דמצינו בגמרא בחגיגה (ה' ע"ב) דרבי יעקב איש כפר חיטייא הוה מקביל אפיה דרביה כל יומא,³ כלומר, היה מבקר את רבו בכל יום ולא רק ברגל ודלא כמו שפסק רבי יצחק. וביישוב הדבר כתב הריטב"א (ר"ה ט"ז ע"ב) שהקבלת פני רבו תלויה בקרבה הפיזית למקום מושבו של הרב. והיינו, שאם רבו גר באותה עיר התלמיד מחויב לראותו בכל יום ואם רבו גר מחוץ לעירו מחויב פעם בחודש. במקרה שרבו גר במקום רחוק צריך להקביל פניו רק ברגל (ושיטה זו דומה לגרסת הר"ח בגמרא דראש השנה) ונקט רבי יצחק במקום הרחוק ביותר כדי שלא יתעצל התלמיד. לדינא נקט המגן אברהם (שא, יז ותקנד, יב) כי ביום חול, בשבת ובראש חודש יש מצוה⁴ להקביל פני רבו ואילו ברגל איכא חיובא וכן נקט הפרי מגדים (אורח חיים אשל אברהם שא, ז). וביאר הביאור הלכה (שא, ד ד"ה 'להקביל') שדברי

² אלא שבשולחן ערוך לא הוזכר החילוק של "עמה בעיר" לעומת "בעיר אחרת" וצ"ע.
³ ועיין בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ה דיהודה ברבי חייא קבל פני רבי ינאי חותנו בכל ערב שבת והיה מאד זהיר בזה משום דחייב אדם בכבוד חותנו, כנפסק בשולחן ערוך (יורה דעה רמ, כד). על פי עלי תמר (שם).

⁴ הכוונה היא ל"מצוה קיומית" (או כלשון שו"ת דברי מלכיאל לקמן: "מצוה רצונית") לעומת "מצוה חיובית". מצוה קיומית מוכרת בשתי הגדרות שונות: א. מצוה שלא ניתן לבטלה אלא רק לקיימה (לעולם אין חיוב) כמו צדקה מעבר לשלישית השקל לשנה. ב. מצוה שקיומה מותנה בנסיבות כלשהן (אם הנסיבות מתקיימות יש חיוב) כמו ציצית - אם הולכים עם בגד ד' כנפות מחויבים להטיל ציצית, אחרת, מבטלים מצות עשה. מצות הקבלת פנים מעבר לרגל נכנסת לגדר הראשון ואי אפשר לבטלה אלא רק לקיימה.

המגן אברהם מובנים לאור פירוש הריטב"א. לעומת הריטב"א, הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ה ה"ז) לא הזכיר חיוב בחודש ובשבת וכתב כי מצוה זו נוהגת רק ברגל אך בשו"ת דברי מלכיאל (ב, עה) פירש את דעתו בדומה למגן אברהם, שביום חול, בשבת ובראש חודש יש "מצוה רצונית" לעומת הרגל בו יש "מצוה חיובית".⁵

ואכן, במנורת המאור (ר"י אלנקאווה, פרק ח - כבוד שבתות וימים טובים) כתב במפורש לגבי כיבוד הורים כי יש מצוה לבקרו בשבתות, במועדים ובראשי חודשים ולמד זאת מדיני הקבלת פני רבו. ועיין עוד מה שכתב בזה בילקוט יוסף (שבת א, רצ הערה ו) והסיק דאיכא מצוה אך לא חיובא בביקור ההורים בשבת. וגדולה מזו בספר מאה שערים (לר"א קפשאל שער י"ז) כתב שראוי לו לבן לבקר את אבותיו **מדי יום ביומו** ולראות אם חפצים ממנו דבר, ולמד זאת ממשלו של רשב"י לגבי ירידת המן לישראל (יומא ע"ו ע"א) על מלך בשר ודם שקבע פרנסתו לבנו בכל יום על מנת שיקבל פניו בכל יום.

למסקנה, נראה כי ביקור הורים נכלל במצות כיבוד הורים וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (יורה דעה ד, ט). לפיכך, יש מצוה "קיומית" בביקור הורים כך שכל זמן שיבקרו יקיים את המצוה אך אם לא יבקרו לא יבטלה⁶ וצ"ע האם יש שיעור מינימאלי של ביקור שיוגדר כמצוה "חיובית".⁷ אמנם, אם האב מצווה על בנו שיבקרו נראה שבכל אופן יש מצוה חיובית לקיים ציווי (תוספות ישנים כתובות מ, א ד"ה 'איי').

את גדר המצוה ניתן ללמוד מהקבלת פני רבו אשר קיימים בה שני מאפיינים: כבוד רבו (רש"י חגיגה ג' ע"א) ושמיעת דבר ה' (רמב"ן שמות כ, ח). מסתבר לומר שעיקרו של ביקור נדיר הוא הכבוד, ולעומת זאת, בביקור תדיר הדגש הוא על שמיעת דבר ה' ולימוד תורה מהרב. באופן דומה ניתן ללמוד גם על ביקור הורים. עיקרו של ביקור נדיר הינו ביטוי של **כבוד** להורים המתקיים דווקא בביקור פנים אל פנים. לעומת זאת, ביקור תדיר הינו בעיקר בשביל לבטא **אהבה** להורים וכן **ללמוד על צרכיהם** על מנת שיוכל למלאותם, בהרבה מקרים קיום זה יכול להתאפשר בשיחת טלפון או וידאו.

⁵ הטור והשולחן ערוך השמיטו דין זה של הקבלת רבו ברגל ובטעם הדבר כתב הנודע ביהודה (מהדו"ת אורח חיים צד) משום שדין זה אינו נוהג בזמן החורבן כדי שלא יהיה כבוד רבו יותר מכבוד שמיים. אך עיין בחזון עובדיה (יו"ט עמוד צט) שהראה פנים כן לחייב. על כל פנים, נראה שסברת הנודע ביהודה לא שייכת לביקור הורים.

⁶ ועיין בשו"ת התעוררות תשובה (שם) שאם הבן אמר לאביו שהוא יבוא לבקרו אינו יכול לחזור בו ומחויב לקיים דברו. אם כן, יש מציאות שהבן מתחייב במצוה (וממילא יכול לבטלה). אך נראה מדבריו שהחיוב הוא בגדר "מוצא שפתיך תשמור" (כמו חשב בליבו ליתן צדקה או לשנות פרק זה) ואם מבטל את דבריו עובר על איסורי נדרים (החמורים) אך לא מבטל עשה דכיבוד הורים.

⁷ מסתבר כי בדומה למצות הקבלת פני רבו, החיוב לבקר את הוריו מעת לעת תלוי בקרבת המקום ביניהם, אך צ"ע האם מבטל מצווה כשלא מבקר בפרקי זמן אלו? לפי דברינו נראה שלא אך מסתבר שאם לא מבקר אף פעם את הוריו אכן מבטל עשה דכיבוד הורים (אלא אם כן הם מחלו על כך).

האם ביקור הורים בתקופת הקורונה נחשב ככניסה למקום סכנה?

כלל יסודי בתורה שספק פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה מלבד גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה. כמו כן, אסור להיכנס למקום סכנה ולהסתמך על הנס (שבת ל"ב ע"א): "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס - שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס - מנכין לו מזכיותיו", וכן נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה קטז), ה וחושן משפט תכז ח-ג). כלומר, קיים איסור להסתכן. אלא, שלמרות זאת, מצאנו שחז"ל התירו במקרים מסוימים להסתכן ולהיכנס למקום סכנה וכעין מאי דאיתא בגמרא (שבת ס"ג ע"א): "שומר מצווה לא ידע דבר רע", וכן ביבמות (ע"ב ע"א): "והאידינא דדשו בה רבים שומר פתאים ה'". ביישוב סתירה זו על אופניה השונים עסקו רבות הפוסקים (עיין שו"ת חבל נחלתו ט, כט; יח, כד; אב בדעת עמוד 547-524, משנת פיקוח נפש שער ראשון ובמקורות שהביאו), והיסוד העולה מהסוגיה הוא כי **הדבר תלוי במידת הסיכון ובתכלית לשמה נכנסים למקום הסכנה**. לעניין מידת הסיכון, כשם שבחז"ל הביטוי "מקום סכנה" מוזכר עבור מידות שונות של סיכון (משפט כהן קמג) כך נראה שאפשר לקבוע שתי רמות סיכון עיקריות: ספק קרוב (וכל שכן ודאי) לסכנה וחשש רחוק לסכנה. מקומות בהם יש רק חשש נדיר לסכנה לא נחשבים כ"מקום סכנה" מכיוון שהסיכון הינו נמוך מאוד.

כיצד אומדים את רמת הסיכון? יש שתי דרכים עיקריות לאמוד רמת סיכון: א. בדיקה סטטיסטית של הסיכוי להתממשות הסכנה. ב. אמידה לא כמותית אלא לפי דעת בני האדם. במנחת שלמה (ב, לו) וכן גם משמע באגרות משה (יורה דעה ג, לו) נקטו כאפשרות השנייה, והיינו **שרמת הסיכון נקבעת על פי דעת בני האדם**. כלומר, מקום שנחשב אצל רוב בני האדם כסכנה ייאמד ברמת סיכון גבוהה למרות שיתכן ולפי הסטטיסטיקה הסיכון אינו גבוה כל כך. ומאידך, מקום שבני האדם לא מחשיבים כסכנה ולא נמנעים מלהיכנס אליו ייחשב כמקום שאינו מסוכן. כפי הנראה, אין התעלמות מוחלטת משיקולי הסטטיסטיקה כעין מאי דאסר הציץ אליעזר (טו, לט) לעשן סיגריות מאחר דחזינן שדשו בה רבים אך ניזוקו. כלומר, אמנם אנשים לא רואים עישון כסכנה אך מאידך גיסא הסטטיסטיקה מראה כי יש מקרי מוות רבים כתוצאה מעישון. אך מכל מקום, השיקול המוביל הוא דעת בני האדם ואילו השיקול הסטטיסטי רק נלווה אליו ולעיתים יכול להוות גורם מכריע לכאן או לכאן. דוגמא להכרעה שונה בעקבות הסטטיסטיקה אפשר לראות בשו"ת אגרות משה (חושן משפט ב, עו) שדווקא התיר את העישון משום שסטטיסטית הרבה אנשים מעשנים והדבר לא הרע את בריאותם.⁸

⁸ יש לחקור האם דעת בני האדם היא "סימן" לכך שיש בדבר סכנה או שזוהי "סיבה" הגורמת לכך שמקום מסוים ייחשב כמסוכן? ולפני כן צ"ע מדוע באמת לא הולכים אחר הסטטיסטיקה שהרי בעזרתה ניתן לאמוד את רמת הסיכון בצורה המדויקת ביותר? ייתכן לומר שבתאוריה היה צריך

להלן מספר דוגמאות למעשים עבורם התירו להיכנס לרמות מסוימות של סיכון, כמובן שייתכנו עוד רמות ביניים של סיכון אך לצורך הבהרת העניין החלוקה היא לשתיים בלבד:

א. סכנה ודאית או ספק קרוב (היזק שכוח) - אסור להיכנס למקום זה (משפט כהן קמג) למעט מקרים חריגים כגון: **הצלת כלל ישראל או הצלת חברו במלחמה** (שדי חמד מערכת האלף כלל יח ובאהלה של תורה ד, יט) וכן **עליה לארץ ישראל** לשיטת ריה"ל (כוזרי מאמר חמישי, כג).

ב. חשש רחוק של סכנה - מותר להיכנס תחת קיר נטוי או על גשר רעוע וכדו' **לצורך מצוה** (משפט כהן שם על פי תפארת ישראל יכין ברכות פ"א מ"ג), מותר לעסוק בציד (נודע ביהודה תנינא יורה דעה י) ולצאת לדרכים רחוקות (המב"ט ב, רטז) **לצורך פרנסה**, וכן מותר להיכנס למקום כזה אם זו **דרך ההתנהלות הרגילה בעולם** ואין אפשרות להיזהר (קובץ שיעורים כתובות קל"ו, אבני נזר יורה דעה ב, רסד ד). אסור להיכנס ללא צורך.

מאמרי חז"ל שהוזכרו לעיל ומורים שמותר להסתכן ומן השמים ירחמו עוסקים דווקא במקומות אליהם מותר להיכנס על פי הגדרים שהבאנו. לשאר המקומות יהיה אסור להיכנס על פי היסוד שפיקוח נפש דוחה את כל התורה.⁹

לאור זאת, יש להבין האם ביקור בתקופת הקורונה הינו כניסה למקום סכנה? ראשית, יש להחליט מהי רמת הסיכון בביקור זה? שנית, יש לתת את הדעת האם לצורך קיום מצות ביקור הורים מותר להיכנס למקום סכנה?

לגבי רמת הסיכון, נראה כי מאחר והמחלה מדבקת מאוד והיא מפילה חללים בכל העולם הרי זה דומה למה שהגדיר החזון איש (אהלות כב, לב) שאם התריעו על מחלה המהלכת בעיר הדבר נחשב כסכנה העומדת מולנו ולא רק חשש סכנה. כמו כן, גורמי הבריאות המקצועיים המוסמכים לקבוע מהי סכנה קבעו כי יש ספק קרוב של סכנה ולכן נתנו

לקבוע את רמת הסיכון על פי ערכו ההסתברותי, אך למעשה כמעט בלתי אפשרי להשוות בין הסתברויות של פעולות שונות. אופן החישוב כמעט תמיד יהיה שונה ובמקומות מסוימים הוא מורכב מאוד לחישוב, ולכן ההשוואה לא תהיה אמיתית (כלומר, טעות ב"משחק" עם המספרים עלול לגרום להשוואות לא נכונות). מעבר לכך, גם התאוריה עצמה נותנת משקל משמעותי לעקרון "חכמת ההמונים" (תודה לרה"י הרב משה אדלר על הסבת תשומת הלב לכך). מכיוון שכך, נראה שדעת בני האדם היא אופן אמידה יותר רחב ואמיתי. לפי הסבר זה, נראה שדעת בני האדם היא "סימן" ולא "סיבה". כלומר, עצם זה שבני אדם חושבים שמקום מסוים הוא מסוכן לא הופך אותו למסוכן אלא **מעיד** על כך שכנראה באמת מדובר על מקום מסוכן.

⁹ בגדר האיסור להסתכן מסתפק בבאר הגולה (חושן משפט תכו, ע) האם האיסור הוא דאורייתא או דרבנן (מאחר שהרמב"ם כתב כי מכין מכת מרדות (מדרבנן) את מי שאינו מקפיד על כך) ובשיעורי הג"ר אשר וייס (עקב תש"פ) כתב שקשה להגיד על ענין מסוים שהוא באיסור דאורייתא מאחר שקשה להגדיר את רמת הסיכון ותכלית הכניסה אליו ולכן כתב דאיכא **איסור דרבנן שיעקרו מדאורייתא**. ונלע"ד שיש מקומות בהם ברי דאיכא איסורא דאורייתא.

הנחיות מחמירות, בפרט בקרבה אל אוכלוסיות בסיכון. לאור זאת, נראה שבני האדם אכן מחשיבים ביקור אוכלוסיות בסיכון כמקום סכנה. עם זאת, יתכן שבנקיטת אמצעי זהירות (כגון וידוא היעדר תסמיני מחלה, עטיית מסיכה ושמירת מרחק) רמת הסיכון תרד. יש לציין כי גם בתוך אוכלוסיות בסיכון יש רמות סיכון שונות (כתלות בגיל, מחלות רקע וכדו') ויש לשקלל זאת בקביעת רמת הסיכון בביקור. עיקר הסיכון האמור הינו זה שעלול להיגרם להורים והחשש שבמקום מצוה תיגרם דווקא תקלה. אך נוסף על כך, גם הבן עצמו צריך להיכנס לסיכון לצורך הביקור. האם סיכון זה פותר או אפילו אוסר על הבן לבקר את הוריו?

האם הבן צריך להסתכן לצורך ביקור הוריו?

בכל ביקור אצל חברים הבן נכנס לסיכון מסוים להידבק ולעיתים הבן אף בקבוצת סיכון, האם לצורך ביקור הורים מותר לבן להסתכן? בספר חסידים (שמא) מובא כי עשו היה נכנס תדיר למקום סכנה כדי לצוד ציד לאביו, וממנו למד יוסף שנכנס למקום סכנה כדי לקיים ציווי אביו לראות את שלום אחיו למרות שידע שהם שונאים אותו. ועניינים אלו נכתבו כדי להודיע לישראל כיצד יש לקיים כיבוד הורים. דבר דומה מצאנו בספר מאה שערים (שערים ט"ז וי"ז) שהביא מעשה מיוסף בן גוריון שהסתכן בזמן חורבן הבית ונכנס לתוך שטח שבשליטת הרומאים כדי לבקר את אביו ולמד מזה אלינו שראוי לבן לדרוש ולחקור בשלום אבותיו ואפילו במקום שיש שם פחד ומורא וסכנה מרובה. כמו כן, בשל"ה (פרשת וישב סא דרך חיים תוכחת מוסר) כתב שלמרות שאין לשמוע בקול אביו אם אומר לו לעבור על דברי תורה, אך זה רק בין אדם למקום ואילו בנוגע לעצמו יכול למחול על נפשו כדי לעשות רצון אביו וכעין זה כתב הפרי מגדים (תיבת גומא וישב נ" ע"א). וצ"ע היאך מותר להסתכן שהרי פסק הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"א) שאסור למסור את הנפש עבור מצוה שאינה מגי' עבירות החמורות? והשיב ביביע אומר (ו, יורה דעה יג) שמותר להסתכן כאשר לא ברור שייהרג. וכן מביא הגר"י זילברשטיין (אבני זכרון, קונטרס כיבוד אב, כה) ראייה לכך שיש רשות להסתכן לצורך כיבוד הורים מגדעון השופט שהסתכן עבור אביו ובזכות זה זכה לגאול את ישראל. אמנם, ממקורות אלו נראה שאין **חיוב** להיכנס למקום הסכנה כדי לקיים כיבוד הורים אלא **שראוי** לנהוג כן.

בטעם הדבר שמותר להסתכן לטובת קיום מצות כיבוד הורים כתב בספר יושר הורי (עמוד נ) שהדבר מיוסד על דברי הירושלמי (פאה פ"א ה"א): "אמר רבי אבא בר כהנה השהו הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות. מצוה קלה שבקלות זה שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם ובשתיהן כתיב והארכת ימים. אמר רבי אבון ומה אם **דבר שהוא פריעת חוב** כתיב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך

דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כל שכן". והיינו שמצוות כיבוד הורים היא בגדר פריעת חוב להורים ומכיוון שההורים מסתכנים עבור ילדיהם (למשל לצורך פרנסתם וכפי שהובא לעיל מהנודע ביהודה שמותר להסתכן לצורך פרנסה) כך גם הילדים צריכים להסתכן עבור הוריהם.

לעומת זאת, בפסקי ריא"ז (יומא ח, ד) הביא את הגמרא שהולך אדם להקביל פני אביו או פני רבו ביום הכיפורים ועובר לצורך כך עד צווארו במים אך מסייג זאת: "ואם היו המים נמשכין והולכין, כדרך מי הנהרות השוטפין, אפילו בחול אסור לעבור בהן אם היו המים מגיעין ממתניו ולמעלה, שמא ישטפוהו המים ויבא לידי סכנה". כלומר, ריא"ז אוסר להסתכן לצורך הקבלת פני אביו. ניתן ליישב את דברי ריא"ז עם שאר הפוסקים ולומר שדבריו עוסקים בסיכון גדול ואילו שאר הפוסקים עוסקים בחשש רחוק לסכנה. וייתכן שלצורך פרנסת הוריו (ולא ביקורם גרידא), שחייהם תלויים בזה, יהיה מותר להיכנס גם לסכנה גדולה. על כל פנים, מדברי הפוסקים הנ"ל משמע שאם הבן רוצה הוא רשאי ואף ראוי לו להסתכן בסיכון סביר על מנת לבקר את הוריו.¹⁰ היתר זה דורש שיקול דעת רב ועל פי היסוד שהזכרנו לעיל הוא צריך להתבסס על רמת הסיכון והתכלית לשמה מסתכנים. מסתבר כי ככל ש"רמת המצוה" שבביקור גדלה וכן ככל שנקטים יותר צעדים להורדת רמת הסיכון, ההיתר להיכנס למקום סכנה גדל. כאמור, שיקול דעת זה צריך לקחת בחשבון גם את הסיכון להורים.

עקרונות לשיקול הדעת בקיום מצוות ביקור הורים במקום סכנה

בבואנו לשקול האם מותר להסתכן צריך להתייחס לדרגת החיוב של הביקור. ככל שדרגת החיוב "חלשה" יותר יהיה צורך לנקוט יותר אמצעי זהירות ואף לא לקיים כלל את הביקור. להלן חלוקה אפשרית של רמות החיוב:

- א. ההורים מצווים על בנם שיבקרם - דרגת החיוב החזקה ביותר לקיום ציווי ההורים ולבקרם.
- ב. הבן לא ביקר את הוריו זמן רב (כתלות במרחק ביניהם) - מצוה "קיומית" ויתכן אף "חיובית" של ביקור הורים.
- ג. הבן רוצה לבקר את הוריו מעבר לביקור בתדירות מסוימת - מצוה "קיומית" של ביקור הורים.

¹⁰ הגרי"ש אלישיב (אבני זכרון שם) כתב כי במקרה שההורה חולה במחלה מדבקת ורוצה שבתו הרופאה תטפל בו, והיא בהריון ויש חשש שתחלה וחיי תפיל אסור לה להחמיר על עצמה לטפל בו מכיוון שיש רופאים אחרים. מפסק זה אפשר אולי ללמוד למקרה בו יש אח אחד הנמצא בקבוצת סיכון מתוך כמה אחים שראוי שרוב הביקורים של ההורים יעשו דווקא על ידי אחיו שאינם בקבוצת סיכון.

ד. ההורים אינם רוצים שיבקרו אותם מחשש להידבקות - איסור לעבור על דברי הוריו ולסכנם בביקור.

אמצעי הזהירות כוללים הקפדה על הנחיות גורמי המקצוע (היעדר תסמיני מחלה, עטית מסיכה, שמירת מרחק וכיו"ב) וכן התייחסות **לאופי** הביקור. אינו דומה ביקור קצר בשטח פתוח לביקור של שבת שלימה כולל סעודות משותפות יחד. כמו כן, יש לתת את הדעת **לתדירות** הביקורים. יתכן שכמות ביקורים רבה תגרום לשחיקה בהקפדה על ההנחיות ועל כן נראה שאין להרבות בביקורים. יש לציין, כי אם יש איסור גורף של הרשויות על ביקור הורים (כפי שהיה בפסח התש"פ) **הסיכון הופך מפרטי לציבורי** מאחר שהנחיה כזו נובעת גם מחשש למחסור בכוח אדם רפואי, מכוונת הנשמה וכדו' במדינה. אם כן, סיכון עצמי במצב כזה עלול לגרום גזירת מוות על חולים אחרים (הגר"י אריאל באמונת עתיך תמוז תש"פ עמוד 24) ויהיה אסור לבקר את ההורים. למעשה, בשיקול הדעת צריכה להיות משמעות רבה גם לנסיבות מיוחדות של הביקור (הורה סיעודי, בן שהגיע מחו"ל וכיו"ב) ועל הבן לשים לנגד עיניו את שכתב הגר"י אריאל (באהלה של תורה א, ז): "הכל תלוי בחומרת הסכנה מכאן וחשיבות המצוה מאידך גיסא וביחסיות שביניהם, והדבר מסור ללבו של כל אדם, כי לב יודע את רמתה של המצוה בעיניו, כוונתה וקיומה המדוקדק".

ציות לאב המבקש לא להקפיד על הנחיות גורמי המקצוע

בעת ביקור יתכן מצב בו הבן מבקש להקפיד לנקוט בפעולות שיורידו את רמת הסיכון ואילו האב מבקש מבנו שלא יקפיד על כך. לדוגמה: הבן מגיע לבקר עם מסיכה ואילו אביו מבקש ממנו שיסיר אותה. האם הבן צריך לשמוע בקול אביו ולהסיר את המסכה או שעליו להישאר איתה על מנת לשמור על בריאותם? אם מדובר בסכנת נפשות ברורה (בין למ"ד שמירת הנפש דאורייתא ובין למ"ד דרבנן) הרי שנפסק במפורש בשולחן ערוך (יורה דעה רמ, טו) שאם אביו אמר לו לעבור על דברי תורה ואפילו על מצוה מדרבנן אין על הבן לשמוע לו. אולם, כאמור ייתכנו מצבי ביניים בהם לא ברור שיש סכנת נפשות אך לא רחוק הדבר שיגרם לאביו נזק כתוצאה מהידבקות.

ניתן ללמוד על כך ממעשה המובא בספר חסידים (רלד): "מעשה באחד שחלה, בא הרופא אצלו לרפאותו אמר לו: אם תשתה מים תהיה בסכנה ואם תאכל מאכל פלוני תהיה בסכנה בנפשך. ואמר לבנו: תן לי מים ואותו מאכל פלוני ואם לאו לא אמחול לך לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אמר לו הקהל: אל תהי חושש בדבריו". כלומר, אין לשמוע לאב ולעשות מעשה שיסכן אותו. בברכי יוסף (יורה דעה רמ, י) בשם מהר"י מולכו דייק

החיד"א ממעשה זה שדווקא אי איכא סכנה אין על הבן לשמוע לאביו, אך אם רק ייגרם נזק לאביו וודאי דליכא סכנה צריך הבן לשמוע בקול אביו. לעומת זאת, בשו"ת קול גדול (נד) למהר"ם בן חביב כתב שגם במצב שאין סכנה אלא רק נזק שאינו סכנת נפשות לא ישמע לאביו משני טעמים: א. התורה לא הזהירה על כיבוד הורים שמביא לתקלה. ב. האב בוודאי מוחל לבנו על כך מאחר שידוע שמכוון להנאתו ולטובתו של האב ולא להכעיסו. יתרה מזו, הוא כותב שאם הבן ישמע בקול אביו הוא יעבור על איסור חובל באביו (כנפסק ביורה דעה רמא) ולא יקיים בכך מצוה. בפוסקים נוספים גם משמע כדעה זו, כלומר, שאין לגרום לאביו נזק גם אם ציווה זאת על הבן (לקט יושר ב' עמ' לו, שכנה"ג יורה דעה רמ, לג, בית לחם יהודה שם ט"ו וערוך השולחן שם מא).

בהכרעת הדבר לכאורה היה אפשר לטעון ולומר כי אב שמחל על כבודו - כבודו מחול, ועל הבן להקשיב לאביו. אלא שמפורש בשאלות (משפטים ס) שהאב לא יכול למחול על ביזיונו ובשו"ת באר משה (א, ס) מוכיח כי צער הגוף אף חמור מכך ועל כן **האב לא יכול למחול על צער הגוף** שעלול להיגרם לו וכדעת רוב הפוסקים שהובאו לעיל. על מנת ליישב את דעת הברכ"י מביא הציץ אליעזר (ח"ה רמת רחל ה, יא) את חידוש המנחת חינוך (מצוה מח) שאב המצווה על בנו להכותו ומוחל על כך - אין על הבן עבירה. ואמנם הברכ"י מקבל את דברי השאלות שאב לא יכול למחול על ביזיונו אך ייתכן שאוסר דווקא בהכאה שהיא דרך ביזוי לעומת הגשת מים שאדרבא כלפי חוץ נראית ככיבוד. אמנם, יש לציין שהנידון שלנו שונה מהמעשה המובא בספר חסידים מאחר שבנידון דידן גם הבן עצמו עלול להינזק כתוצאה מציווי האב ועל כן נראה להכריע שעל הבן לסרב בנימוס לבקשתו של אביו.¹¹

מסקנות

- מצוה על הבן לבקר את הוריו ולכבדם בכך גם בתקופת הקורונה תוך שיקול דעת לרמת הסיכון שבביקור. עם זאת, יש לצמצם את **כמות** הביקורים ולהרבות בשיחות טלפון ווידאו על מנת לבטא אהבה להורים ולשאול לצרכיהם.
- אם ההורים מבקשים מהבן לא להקפיד על הנחיות גורמי המקצוע בעת הביקור יש לסרב בצורה מנומסת.

¹¹ לעניין הגשת סיגריות לאביו כתב בילקוט יוסף (כיבוד אב ואם ז, טז) שעל הבן להתחמק מכך, אך אם לא מצליח וכן אם אביו לא קיבל הנחיה מפורשת מהרופא להימנע מעישון מותר לבן להגיש לאביו סיגריות, לעומת זאת, בשו"ת עשה לך רב (ו, נח) כתב שגם ללא הנחיה מפורשת מהרופא אין להגיש לאביו סיגריות. על כל פנים, נראה שהדבקה בקורונה הינה סכנה קרובה יותר ואין בה את השיקול להקל מחמת ההתמכרות שיש בסיגריות.

- במקרה שיוצאת הנחיה גורפת של הרשויות שלא לקיים ביקור אצל ההורים מחשש להגברת התחלואה יש להישמע לה.

חתימה

מאמר זה נכתב באלול התש"ף, עת הקורונה הכתה בעולם כולו ובכלל זה בתושבי מדינת ישראל. כעת, כחצי משנה מכתובת המאמר (אייר התשפ"א) אנו נוכחים **בנס גלוי שעשה הקב"ה למדינת ישראל** ובאמצעות החיסונים מספר החולים קטן משמעותית, נסגרו מחלקות קורונה בבתי חולים, הרשויות מאשרות לנוע ללא מסיכות בשטח פתוח וב"ה החיים חוזרים לשגרה ברוכה. **נתפלל שהקב"ה ימשיך את הנס הזה הלאה ולכל העולם!** במציאות שכזו אין הגבלות על ביקור הורים וגם הסיכון בביקור קטן משמעותית (אמנם, גם החיסון איננו בטוח ב-100% ועל כן עדיין יש לנהוג במידת זהירות מסוימת). האם כעת מסקנות המאמר עברו מהמישור המעשי למישור התאורטי? לענ"ד התשובה היא לא. מעבר ליישום העקרונות שעלו מהמאמר לכלל תחומי החיים, שומה עלינו לקחת את התובנות מחיים בצל מגיפה לשגרת החיים שלנו. עלינו לברך על כך שאין לנו מגבלות וליזום ביקורים אצל ההורים על מנת לכבדם ועל מנת לסייע להם.¹² לצד זה, להמשיך את אופן התקשורת שהורגלנו אליו בקורונה ולהרבות בשיחות טלפון ווידאו עם ההורים על מנת להתעניין בשלומם, לבטא אהבה אליהם ולשמח אותם. ניחל לכך שבשכר "כבד את אביך ואת אמך" נזכה ל"למען יאריכון ימך" ותמוגר המגיפה בעולם כולו בעז"ה!

¹² לעיתים נדמה כי ההורה אינו זקוק לסייע "שגרת" מהבן, הוא בעל אמצעים ויש לו את כל הדרוש לו. אך דווקא דורנו בעל ההתפתחות הטכנולוגית המהירה משאיר מקום להתגדר בו במצוה זו. הילדים (ואף הנכדים) יכולים וצריכים לסייע להוריהם בשימוש בכלים הטכנולוגיים החדשים. סיוע זה עוזר מאוד וצריך להקפיד להיות סבלניים בסיוע זה.